

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6968495>

Особливості терміна в межах перекладу науково-технічних текстів

Задерей В. О., студентка,

науковий керівник – канд. філол. наук, професор Рижкова В. В.

Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського

«Харківський авіаційний інститут»

Технологічний розвиток – це давній і безперервний процес. Неможливо розвивати й вивчати жодну наукову галузь без знання спеціальної лексики, тому термінологія як наука має велике значення. Навіть сьогодні з'являються нові програми, прилади, технічні галузі, із чого витікає необхідність конкретного найменування нових явищ, а, отже, – термінів. Крім того, зміни в науково-технічній галузі сформували розширення терміносистем завдяки міжгалузевим запозиченням термінів, міжмовним контактам, застосуванню загальноживаної лексики в рамках наукової діяльності. Усе це спричинило низку проблем, наприклад, таких як недостатня кількість відповідників іншомовним термінам, надмірне вживання англіцизмів, невідповідність окремих термінів означуванню поняттям, орфоепічні та орфографічні проблеми тощо. Отже, актуальність дослідженої теми полягає в стрімкому розвитку вже існуючих, а також нових термінів, що є причиною різних лінгвістичних і термінологічних трансформацій. Саме тому перекладач повинен бути ознайомлений з усіма особливостями терміна й проблемами його перекладу.

Наука, що вивчає властивості термінів, принципи їх упорядкування й опису, називається термінознавством. А розділ лексики, що охоплює всі терміни різних галузей знань, – термінологією. Зазвичай вона формується на основі власне національних слів, але часто терміни запозичуються й з інших мов (наприклад, з латинської – «аеронавігація», з англійської – «лайнер») чи інших сфер діяльності (наприклад, термін «зварний шов» утворився від швацького терміна «шов»). Формування термінології проходить складний шлях: наукові знання постійно поглиблюються, утворюються нові поняття й підгалузі. Завдання мовознавців полягає в систематизації утвореної термінології й виявленні її недоліків стосовно правильності утворення й уживання термінів (мовна нормалізація), взаємозв'язку між терміном і його функцією (змістовна нормалізація) і точності терміна (логічна нормалізація).

Із поняття термінології витікає наступне – терміносистема. Однак відмінною рисою терміносистеми є її «штучне» формування науковцями: терміни спеціально відбираються для опису конкретних, не пов'язаних між собою наукових сфер. Отже, терміносистема – це впорядкована сукупність термінів у певній галузі знань. Її притаманними ознаками є цілісність, відповідність сукупності частин цілому, сталість, структурованість.

Щодо визначення терміна серед науковців досі немає чіткої домовленості. Кожна дисципліна описує термін і найважливіші його ознаки лише зі своєї точки зору. Крім того, розвиток різних наукових сфер вимагає нових визначень і функцій терміна, що унеможлиблює існування універсальної дефініції. Можна виділити такі основні ознаки терміна: системність, дефініція, точність, однозначність, стислість, експресивна нейтральність. Варто зазначити, що ці ознаки можуть бути реалізовані лише в рамках терміносистем, а за їх межами термін детермінологізується – переходить до загальноживаної лексики. Іншим підґрунтям неоднозначності терміна є проблема співвідношення терміна і його контексту. Тут думки мовознавців також розділяються: одні стверджують, що контекст має відношення до ідентифікації терміна, а інші, навпаки, переконані, що терміни не залежать від контексту. Усе це призводить до неоднозначності, тому необхідність вивчення й вдосконалення поняття термінів залишається актуальною й на сьогоднішній день. Ураховуючи всі особливості терміна, можна зробити висновок про те, що термін – це знак (слово або словосполучення), що виражає поняття певної галузі знань і входить до складу терміносистеми цієї галузі.

За структурними моделями терміни поділяються на такі групи: однокомпонентні («*cabin*»), двоконпонентні («*cabin crew*»), трикомпонентні («*cabin attendant call*»). Особливої уваги заслуговує переклад термінів-словосполучень з англійської мови. Складність полягає в тому, що багатокомпонентні терміни зазвичай позначають технічні терміни, які не мають відповідників в українській мові. Існують деякі способи перекладу таких термінів.

1. Переклад зі збереженням структури оригіналу: складні атрибутивні словосполучення перекладаються прикметниками в препозиції до іменника як означуваного компонента (наприклад, «*waterproof housing*» – водонепроникний корпус).

2. Якщо еквіваленту для перекладу не існує, використовуються перекладацькі лексико-семантичні трансформації. Так, «*ushing information*» замінюємо на логічно пов'язаний вислів «надсилання інформації».

3. Зміна структури оригіналу з використанням іменників у постпозиції до означуваного компонента (наприклад, «*cabin heating*» – обігрівання кабіни).

4. Застосування лексико-граматичних трансформацій, а саме додавання лексичної одиниці для передачі змісту оригіналу (наприклад, «*data manager*» – пристрій управління даними) або ж, навпаки, його вилучення (наприклад, «*local area network*» – локальна мережа).

5. Застосування описового перекладу (наприклад, «*crossover*» – прилад для поділу спектра звукового сигналу).

Щоб перекласти складний термін-словосполучення, на першому, аналітичному, етапі потрібно перекласти всі компоненти, установити між ними лексико-семантичні зв'язки й визначити головний компонент цього

терміна. На другому, синтетичному, етапі компоненти словосполучення розміщують в певному порядку, урахувавши встановлені до цього семантичні відношення головного й другорядних лексичних елементів. Зазвичай такі терміни перекладають або за допомогою прикметників у препозиції до означуваного компонента («*nonimpact printer*» – безконтактний друкарський принтер), або іменниковим словосполученням у препозиції до головного компонента («*large scale integration*» – інтеграція високого рівня).

В англійській мові є сталі способи творення термінів: N1 + N2; (N + Part.I) + N; (N + Part.II) + N та атрибутивні словосполучення. Варто розглянути способи перекладу термінів моделі N1 + N2, серед них такі варіанти.

1. Український відповідник N2 переходить у форму родового відмінка. Наприклад: «*wing airfoil*» – аеродинамічна поверхня крила, «*flight safety*» – безпека польоту, «*flight controls*» – органи управління польоту.

2. Українським відповідником N1 виступає прикметник. Наприклад: «*surveillance radar*» – оглядовий радіолокатор, «*instrument panel*» – приладова дошка, «*air navigation*» – повітряний рух.

3. N1 перетворюється в прикметникове-іменникове сполучення. Наприклад: «*screen formatting*» – форматування зображення на екрані.

4. Українським відповідником N1 виступає прикладка. Наприклад: «*cache memory*» – кеш-пам'ять.

5. Деякі компоненти таких словосполучень можуть зберігати своє значення при перекладі на українську. Наприклад: «*batch processing*» – пакетне опрацювання.

Отже, термінологічна лексика є невід'ємною частиною наукового життя, адже вона фіксує досягнення окремих галузей знань, відображає зміни мови. Проте проблеми, такі як постійне поповнення новими поняттями, еволюційні зміни мови, відсутність єдиного й унікального трактування терміна, відсутність чітких функцій терміна й вимог до нього, перешкоджають повному порозумінню і єдиній думці між мовознавцями. Неоднозначність терміна також існує в рамках перекладу термінологічних словосполучень із англійської мови. Оскільки багатокомпонентні терміни найчастіше використовуються в текстах технічного напрямку, актуальність проблеми є дуже актуальною, тому що її вирішення дозволить виконати чимало практичних завдань, а також прискорити обмін науковими досягненнями. При підборі адекватного перекладу важливо враховувати природу терміна в межах як української, так й англійської мов, а також володіти термінологією певної сфери на вищому рівні.